

čítania. Nevidím nijakú nevýhodu, ak nejakú knihu, ktorá sa číta, čítajú rozličnými spôsobmi. Horšie je, že ako pokračujete v písaní, postupne vás úplne prestanú čítať; deformácie sa množia, nová kniha sa číta na pozadí starých a nakoniec sa o nej vytvára úplne groteskný obraz.

Vynára sa tu skutočný problém: mám sa púšťať do polemík a odpovedať na každú z týchto deformácií, a tak predpisovať čitateľom zákon, to ma však odpudzuje, alebo ponechať knihu deformáciám, až sa z nej stane karikatúra, čo ma odpudzuje takisto?

Bolo by tu jedno riešenie: jediný zákon pre vydávanie, jediný zákon o knihách, ktorý si prajem, by zakazoval dvakrát použiť meno jedného autora, pričom by umožňoval anonymitu a pseudonymy, aby sa každá kniha čítala iba pre ňu samu. Sú knihy, pri ktorých je moje poznanie autora kľúčom k ich pochopeniu. No okrem niekoľkých veľkých autorov je toto poznanie úplne zbytočné. Pre niekoho ako ja, čo nie som veľkým autorom, ale iba výrobcom kníh, by bolo dobré, keby sa knihy čítali pre ne samy, s ich nedostatkami i prípadnými kvalitami.

Sex, moc a politika identity

Otázka: *Vaše práce sugerujú myšlienku, že sexuálne oslobodenie nie je ani tak odhalením skrytých právd o sebe samom alebo o svojej túžbe, ako skôr prukom procesu definovania a konstruovania túžby. Aké sú praktické dôsledky tohto rozlíšenia?*

Michel Foucault: Chcel som povedať, že, podľa môjho názoru, homosexuálne hnutie dnes väčšmi než vedu alebo vedecké (či pseudovedecké) poznanie o sexualite potrebuje umenie života. Sexualita je súčasť nášho správania. Je súčasť našej slobody v tomto svete. Sexualita je čosi, čo sami vytvárame – je oveľa viac naším výtvorom než objavom skrytého aspektu našej túžby. Musíme pochopiť, že s našimi túžbami, že ich prostredníctvom sa utvárajú nové formy vzťahov, nové formy lásky, nové formy tvorby. Sex nie je fatalita; je to možnosť viesť tvorivý život.

O.: *K tomuto v podstate dospievate, keď hovoríte, že gaymi by sme sa mali stávať, a nie iba opätovne potvrdzovať, že nimi sme.*

M. F.: Áno, tak je to. Nepotrebujeme odhaľovať, že sme homosexuáli.

O.: *Ani odhaľovať, čo to znamená?*

M. F.: Presne. Máme skôr vytvárať homosexuálny spôsob života. Homosexuálne *stávanie*.

O.: *Je to čosi bezhraničné?*

M. F.: Áno, zaiste. Keď si všimneme rozmanité spôsoby, akými ľudia prežívali svoju sexuálnu slobodu – ako vytvárali svoje umelecké diela – vnucuje sa tvrdenie, že sexualita, ako ju poznáme dnes, sa stala jedným z najproduktívnejších zdrojov našej spoločnosti a nášho bytia. Nazdávam sa, že sexualitu by sme mali chápať v opačnom zmysle: svet pokladá sexualitu za tajomstvo tvorivého kultúrneho života; no je to skôr proces, ktorý pre nás prináša potrebu vytvárať nový kultúrny život pod záštitou našich sexuálnych volieb.

O.: *Z praktického hľadiska je jedným z následkov tejto tendencie odhalovať tajomstvo, skutočnosť, že hnutie gayov nezašlo za požiadavku občianskych alebo ľudských práv týkajúcich sa sexuality. To znamená, že sexuálne oslobodenie ostalo na úrovni požiadavky sexuálnej tolerancie.*

M. F.: Áno, ale tento aspekt treba podporovať. Pre indivíduum je predovšetkým dôležité mať možnosť – a právo – vybrať si sexualitu. Ľudské práva týkajúce sa sexuality sú dôležité a na mnohých miestach ich ešte stále nerešpektujú. Tento problém by sme v súčasnosti nemali pokladať za vyriešený. Je pravda, že na začiatku sedemdesiatych rokov sa odohral ozaistený proces oslobodzovania. Tento proces bol veľmi blahodarný aj pre situáciu, aj pre zmyšľania, no situácia sa ešte úplne nestabilizovala. Nazdávam sa, že musíme ísť ešte ďalej. A myslím si, že jedným z faktorov tejto stabilizácie bude vytvorenie nových foriem života, vzťahov, priateľstva v spoločnosti, umení a kultúre prostredníctvom našich sexuálnych, etických a politických volieb. Musíme sa nielen brániť, ale aj afirmovať, a to nielen ako identita, ale aj ako tvorivá sila.

O.: *Mnobe z toho, čo hovoríte, pripomína výsledky feministického hnutia v jeho úsilí vytvoriť vlastný jazyk a vlastnú kultúru.*

M. F.: Áno, ale nie som si istý, či by sme mali vytvárať našu vlastnú kultúru. Máme vytvárať kultúru. Máme realizovať kultúrne výtvary. Pri tom však narážame na problém identity. Nevieť, čo by sme mali urobiť, aby sme uskutočnili tieto výtvary, neviem, akú formu by mali mať. Napríklad, nie som si istý, či najlepšou

literárnou formou, ktorá sa dá očakávať od homosexuála, je homosexuálny román.

O.: *Naozaj, o tom by sme ani nemali hovoriť. Vychádzalo by to z istého esencionalizmu, ktorému sa práve chceme vyhnúť.*

M. F.: To je pravda. Čo znamená napríklad „homosexuálne maliarstvo“? A pritom som si istý, že vychádzajúc z našich sexuálnych volieb, z našich etických volieb, môžeme vytvoriť niečo, čo bude v istom vzťahu k homosexualite. Nemôže to však byť preklad homosexuality do oblasti hudby, maliarstva a neviem čoho ešte, pretože to podľa mňa nie je možné.

O.: *Ako sa pozeráte na proliferáciu mužských homosexuálnych praktík v posledných desiatich, pätnástich rokoch: na senzualizáciu, ak tak môžem povedať, niektorých častí tela a vyjadrovanie nových túžob? Pravdaže, myslím na najvýraznejšie aspekty toho, čo nazývame geto-porno filmy, S/M kluby alebo fistfucking. Je to jednoduché rozšírenie všeobecnej proliferácie sexuálnych diskurzov pochádzajúcich z 19. storočia do inej sféry, alebo ide o vývin iného druhu príznačný pre súčasný historický kontext?*

M. F.: Nazdávam sa, že tu chceme hovoriť práve o *inováciách*, ktoré sú v týchto praktikách. Všimneme si, napríklad, „subkultúru S/M“, ako to nazýva naša drahá priateľka Gayle Rubinová¹. Nemyslím si, že by tento prúd sexuálnych praktík mal čosi spoločné s osvetlením alebo odhalením sado-masochistických tendencií, ktoré sú ukryté hlboko v našom nevedomí. Podľa mňa je S/M oveľa viac; je to skutočná tvorba nových možností pôžitku, o ktorých predtým ľudia nemali ani tušenia. Myšlienka, že S/M je späté s hlbokým násilím, že S/M prax je uvoľňovaním tohto násillia, tejto agresivity, táto myšlienka je hlúpa. Veľmi dobre vieme, že to, čo títo ľudia robia, nie je agresívne; že vynachádzajú nové možnosti pôžitku využívaním niektorých zvláštnych častí svojho tela – ero-

¹ G. Rubin, *The Leather Menace: Comments on Politics and S/M*. In: Samois (ed.): *Coming to Power. Writings and Graphics on Lesbian S/M*. Berkeley, 1981.

tizovaním svojho tela. Myslím si, že tu máme istý druh tvorby, tvorivého podujatia, ktorého jednou zo základných charakteristických čŕt je to, čo nazývam desexualizáciou pôžitku. Myšlienka, že fyzický pôžitok vždy pochádza zo sexuálneho pôžitku a myšlienka, že sexuálny pôžitok je základom všetkých možných pôžitkov, sú podľa mňa skutočne nepravdivé. Praktiky S/M nám ukazujú, že pôžitok sa dá dosahovať z veľmi čudných predmetov, používaním veľmi zvláštnych častí svojho tela, vo veľmi nezvyčajných situáciách atď.

O.: *Takže priame spájanie pôžitku so sexom je prekonané.*

M. F.: Presne tak. Možnosť používať svoje telo ako zdroj veľmi početných pôžitkov je niečo veľmi významné. Keď sa napríklad pozrieme na tradičnú konštrukciu pôžitku, zistíme, že fyzickými pôžitkami, telesnými pôžitkami je vždy pitie, jedenie a sex. A ako sa zdá, tam je hranica nášho chápania tela, pôžitkov. Rozčuluje ma napríklad, že problém drog sa chápe výlučne ako problém slobody a zákazu. Myslím si, že drogy by sa mali stať prvkom našej kultúry.

O.: *Ako zdroj pôžitku?*

M. F.: Ako zdroj pôžitku. Drogy musíme študovať. Drogy musíme skúšať. Treba, aby sme vyrábali *dobré* drogy, schopné vyvolať veľmi intenzívny pôžitok. Nazdávam sa, že puritánsky postoj k drogám – ktorý predpokladá, že ste buď pre drogy, alebo proti nim – je pomýlený. Drogy sa teraz stali súčasťou našej kultúry. Nemôžeme teda povedať, že sme „proti“ drogám, takisto ako nemôžeme povedať, že sme „proti“ hudbe.

O.: *Ide o experimentovanie s pôžitkom a jeho možnosťami.*

M. F.: Áno. Aj pôžitok musí byť súčasťou našej kultúry. Je napríklad zaujímavé všimnúť si, že bežní ľudia, ale aj lekári, psychiatri a dokonca hnutia za oslobodenie po stáročia stále hovorili o túžbe a nikdy o pôžitku. Hlásali: „Musíme oslobodiť svoju túžbu!“ Nie! Musíme vytvoriť nové pôžitky. Potom možno bude nasledovať túžba.

O.: *Je to príznačné, že niektoré identity sa utvárajú okolo nových sexuálnych praxí, ako je S/M? Tieto identity pomáhajú pri prieskume týchto praxí a prispievajú k obrane práva oddávať sa im. Neobmedzujú však zároveň možnosti individua?*

M. F.: Ak je identita iba hrou, ak je to postup na vytváranie vzťahov, spoločenských a sexuálnych vzťahov plodiacich nové priateľstvá, potom je užitočná. Identita sa však stáva veľkým problémom sexuálnej existencie, keď si ľudia myslia, že musia „odhaliť“ svoju „vlastnú identitu“ a že táto identita sa má stať zákonom, princípom, kódom ich existencie. Keď si ľudia sústavne kladú otázku: „Zhoduje sa to s mojou identitou?“, potom sa podľa môjho názoru vracajú k druhu etiky, ktorý má veľmi blízko k tradičnej heterosexuálnej virilite. Ak máme zaujať pozíciu k otázke identity, musí to byť naša identita ako jedinečných bytostí. No vzťahy, ktoré udržiavame so sebou samými, nie sú vzťahmi identity; mali by to byť skôr vzťahy diferenciácie, tvorby a inovácie. Je veľmi únavné byť stále rovnaký. Ak ľudia nachádzajú pôžitok prostredníctvom tejto identity, nemali by sme ju vylučovať, netreba ju však pokladať za univerzálne etické pravidlo.

O.: *Lenže až doteraz bola sexuálna identita politicky veľmi užitočná.*

M. F.: Áno, bola *veľmi* užitočná, no je to identita, ktorá nás obmedzuje, a ja si myslím, že máme (a môžeme mať) právo byť slobodní.

O.: *Chceme, aby niektoré z našich sexuálnych praktík boli praktikami odporu v politickom i spoločenskom zmysle. Ako by sa to však dalo uskutočniť, keď stimulácia pôžitku môže slúžiť na uplatňovanie kontroly? Môžeme si byť istí, že nedôjde k zneužívaniu týchto nových pôžitkov podobne, ako sa v reklame zo stimulácie pôžitku stáva nástroj sociálnej kontroly?*

M. F.: Nikdy si nemôžeme byť istí, či nedôjde k zneužívaniu. V skutočnosti si môžeme byť istí, že *k nejakému dôjde* a že všetko, čo bolo vytvorené a nadobudnuté, celý získaný terén sa skôr či neskôr bude takto využívať. Tak je to v živote, v bojoch, v de-

jinách ľudstva. Nemyslím si, že by to bola námieta proti všetkým týmto hnutiam a všetkým týmto situáciám. Plným právom však zdôrazňujete, že musíme byť opatrní a uvedomovať si skutočnosť, že treba prejsť k niečomu inému, že máme aj iné potreby. S/M geto v San Franciscu je pekným príkladom spoločenstva, ktoré experimentovalo s pôžitkom, okolo ktorého si vytvorilo identitu. Táto getoizácia, táto identifikácia, táto procedúra vylučovania atď. to všetko vyprodukovalo spätne pôsobiace účinky. Neodvažujem sa použiť slovo „dialektika“, ale nie sme ďaleko od toho.

O.: *Píšete, že moc nemá len negatívnu, ale aj produktívnu silu; že moc je vždy tu; že tam, kde je moc, je odpor a že odpor nikdy nie je vo vonkajšej pozícii k moci. Ak je to tak, ako môžeme dospieť k inému záveru než k tomu, že sme vždy chytení v pasci tohto vzťahu, vzťahu, z ktorého akosi nemôžeme uniknúť?*

M. F.: Nemyslím si, že by výraz „chytení v pasci“ bol správny. Ide o boj, keď však hovorím o mocenských vzťahoch, chcem povedať, že jedni sú vzhľadom na druhých v strategickej situácii. Keďže sme napríklad homosexuáli, bojujeme s vládou a vláda bojuje s nami. Keď máme do činenia s vládou, tento boj, pravdaže, nie je symetrický, mocenská situácia nie je vyrovnaná, no sme spolu v tomto boji. Jeden nadobúda prevahu nad druhým, a pokračovanie tejto situácie môže určiť budúce správanie, môže ovplyvniť, čo ten druhý bude alebo nebude robiť. Nie sme teda chytení v pasci. Vždy sme v situáciách tohto druhu. To znamená, že vždy máme možnosť zmeniť situáciu, že táto možnosť tu vždy existuje. Nemôžeme sa postaviť *mimo* situácie a nikde nie sme oslobodení od všetkých mocenských vzťahov. Vždy však môžeme zmeniť situáciu. Nechcel som teda povedať, že sme vždy v pasci, ale naopak, že sme vždy slobodní. skrátka, vždy je možné zmeniť veci.

O.: *Odpor teda vychádza z vnútra tejto dynamiky?*

M. F.: Áno. Pozrite, keby nebol odpor, neboli by ani mocenské vzťahy. Všetko by bolo potom záležitosťou poslušnosti. Len čo je individuuum v situácii, kde nerobí, čo by robiť chcelo, malo by uplatniť mocenské vzťahy. Odpor teda prichádza prvý a ostáva nadradený všetkým silám procesu; svojimi účinkami núti mocen-

ské vzťahy k zmene. Preto si myslím, že slovo „odpor“ je najdôležitejšie, že je to *klúčové slovo* tejto dynamiky.

O.: *Z politického hľadiska je pri skúmaní moci azda najdôležitejšie, že podľa niektorých predchádzajúcich koncepcií „odporovať“ znamenalo jednoducho hovoriť nie. Odpor sa vyjadroval iba termínmi negácie. No odpor, ako ho chápete vy, nie je výlučne negáciou: je to proces tvorby; odporovať, to znamená tvoriť a pretvárať, meniť situáciu, aktívne vstupovať do procesu.*

M. F.: Áno, tak by som to vyjadril. Povedať nie, to je minimálna forma odporu. Samozrejme, v istých chvíľach je aj to veľmi dôležité. Treba povedať nie a z tohto nie urobiť rozhodujúcu formu odporu.

O.: *To nastoluje otázku, akým spôsobom a do akej miery môže ovládaný subjekt (alebo subjektivita) skutočne vytvárať svoj vlastný diskurz. Všadeprítomnou črtou tradičnej analýzy moci je vládnuci diskurz a vonkajšie alebo vnútorné reakcie naň sú tam iba subsidiárne. Ak však „odporom“ v lone mocenských vzťahov rozumieme čosi viac ako jednoduchú reakciu, nedá sa azda povedať, že niektoré praktiky – napr. lesbický S/M – sú fakticky pre ovládané subjekty spôsobom formulovania ich vlastného jazyka?*

M. F.: Pozrite, podľa mňa je odpor prvok tých strategických vzťahov, v ktorých spočíva moc. Odpor sa v skutočnosti vždy opiera o situáciu, proti ktorej bojuje. Napríklad v homosexuálnom hnutí sa lekárska definícia homosexuality stala veľmi dôležitým nástrojom proti útlaku, akému bola homosexualita vystavená na konci 19. a na začiatku 20. storočia. Táto medikalizácia, ktorá bola prostriedkom útlaku, bola vždy aj nástrojom odporu, pretože ľudia mohli povedať: „Ak sme chorí, tak prečo nás odsudzujete, prečo nami pohrdate?“ a pod. Zaiste, dnes sa nám tento diskurz javí naivný, no v tých časoch bol veľmi dôležitý.

Pokiaľ ide o lesbické hnutie, podľa môjho názoru fakt, že ženy boli po dlhých stáročia v spoločnosti izolované, frustrované, najrozličnejším spôsobom znevažované, dáva im skutočnú možnosť

vytvoriť spoločnosť, vytvoriť medzi sebou istý typ sociálnych vzťahov mimo sveta ovládaného mužmi. Kniha *Surpassing the Love of Men*, ktorú napísala Lilian Fadermanová, je z tohto hľadiska veľmi zaujímavá². Nastoľuje otázku, aký typ emocionálnej skúsenosti, aký typ vzťahov boli možné vo svete, kde ženy nemali nijakú spoločenskú, právnu alebo politickú moc. A Fadermanová tvrdí, že ženy využívali túto izoláciu a tento nedostatok moci.

O.: *Ak je odpor proces, ktorý spočíva v oslobodzovaní sa z diskurzívnych praxí, potom sa zdá, že lesbický S/M je jedným z tých praxí, ktoré majú najväčšie právo vyhlasovať sa za praxe odporu. Do akej miery sa tieto praxe a tieto identity dajú chápať ako preprotie vládnuceho diskurzu?*

M. F.: Pokiaľ ide o S/M, zdá sa mi zaujímavším, že umožňuje zbaviť sa istých stereotypov ženskosti, ktoré využívalo lesbické hnutie – stratégie, ktorú lesbické hnutie rozvinulo v minulosti. Táto stratégia sa zakladala na útlaku, ktorému boli lesbičky vystavené a hnutie ju využívalo na boj proti tomuto útlaku. Je však možné, že dnes sú už tieto nástroje, tieto zbrane zastarané. Vidno, že lesbický S/M sa usiluje zbaviť všetkých starých stereotypov ženskosti, odmietavých postojov k mužom a pod.

O.: *Čo sa môžeme podľa vás naučiť o moci – a napokon aj o pôžitku – z praxe S/M, ktorá je v podstate výslovnou erotizáciou moci?*

M. F.: Dá sa povedať, že S/M je erotizácia moci, že erotizuje strategické vzťahy. Na S/M ma zaráža spôsob, ako sa líši od sociálnej moci. Moc sa charakterizuje tým, že vytvára strategický vzťah, ktorý sa stabilizuje v inštitúciách. V lone mocenských vzťahov je teda mobilita obmedzená a niektoré pevnosti ťažko padajú, pretože sú inštitucionalizované, pretože ich vplyv sa zreteľne prejavuje v súdnictve, v kódoch atď. To znamená, že strategické vzťahy medzi individuami charakterizuje rigidnosť.

² L. Faderman, *Surpassing the Love of Men*. New York, William Morrow, 1981.

Z tohto hľadiska je S/M hra veľmi zaujímavá, pretože, hoci je to strategický vzťah, je vždy fluidný. Samozrejme, sú to roly, no každý dobre vie, že tieto roly sa môžu obrátiť. Niekedy ten, čo bol na začiatku hry otrokom, je na jej konci pánom. A aj vtedy, keď roly ostávajú nemenné, protagonisti dobre vedia, že je to stále hra. Buď sa prekračujú pravidlá, alebo vládne vyslovený alebo nevy-slovený súhlas o istých hraniciach. Táto strategická hra je ako zdroj fyzického pôžitku veľmi zaujímavá. Nepovedal by som však, že vnútri erotického vzťahu reprodukuje mocenskú štruktúru. Je to inscenácia mocenskej štruktúry prostredníctvom strategickéh hry, ktorá môže poskytnúť sexuálny alebo fyzický pôžitok.

O.: *Čím sa táto strategická hra v sexualite líši od mocenských vzťahov?*

M. F.: S/M prax je tvorba pôžitku a s touto tvorbou je spojená identita. Preto je S/M naozaj subkultúra. Je to proces vynachádzania. S/M je *využívanie* strategických vzťahov ako zdroja pôžitku (fyzického pôžitku). Nie je to prvý raz, čo ľudia využívajú strategické vzťahy ako zdroj pôžitku. Napríklad v stredoveku tradícia dvornej lásky s trubadúrom bola spôsobom vytvárania lúboštných vzťahov medzi dámou a jej milencom atď. Aj tu išlo o strategickú hru. Túto hru nájdeme aj dnes medzi chlapcami a dievčatami, ktorí idú v sobotu večer tancovať. Inscenujú strategické vzťahy. Je zaujímavé, že v heterosexuálnom živote tieto strategické vzťahy predchádzajú sexu. Ich jediným cieľom je dosiahnuť sex. Naproti tomu v S/M vystupujú strategické vzťahy ako súčasť sexu, ako dohoda o pôžitku vnútri zvláštnej situácie.

V jednom prípade sú strategické vzťahy čisto spoločenské a týkajú sa spoločenskej bytosti; naproti tomu v druhom prípade zahrnujú telo. A práve tento presun strategických vzťahov z rituálov dvorenia do roviny sexu je veľmi zaujímavý.

O.: *V jednom interview, ktorý ste pred rokom či dvoma poskytli časopisu Gai Pied, ste povedali, že ľudí na homosexuálnych vzťahoch nepoburuje až tak sám sexuálny akt, ako skôr potenciál citových vzťahov, ktoré by sa mohli rozvíjať mimo normatívneho rámca. Nadväzujú sa nepredvídateľné zväzky a priateľstvá. Myslite si, že ľudí desí neznámy potenciál homosexuál-*

ných vzťahov, alebo by ste povedali, že tieto vzťahy sa chápu ako priama hrozba pre spoločenské inštitúcie?

M. F.: Ak ma dnes niečo zaujíma, tak je to problém priateľstva. V priebehu storočí, ktoré nasledovali po staroveku, bolo priateľstvo veľmi dôležitým spoločenským vzťahom: spoločenským vzťahom, v rámci ktorého mali indivíduá istú slobodu, istý výber (pravdaže, obmedzený), a kde mohli prežívať veľmi intenzívne citové vzťahy. Priateľstvo malo aj ekonomické a spoločenské dôsledky – človek bol zaviazaný pomáhať svojim priateľom atď. Myslím si, že v 16. a 17. sa začína tento druh priateľstiev vytrácať, aspoň v mužskej spoločnosti. Od 16. storočia sa objavujú texty, ktoré priateľstvo výslovne kritizujú a pokladajú ho za niečo nebezpečné.

Vojsko, byrokracia, administratíva, univerzity, školy – v dnešnom zmysle slova – a i. nemôžu fungovať s takými intenzívnymi priateľstvami. Nazdávam sa, že vo všetkých týchto inštitúciách vidíme značné úsilie zamerané na zmenšenie alebo minimalizovanie citových vzťahov. Zvlášť sa to prejavuje v školách. Keď sa zavádzali stredoškolské zariadenia, ktoré prijímali stovky mladých chlapcov, jedným z problémov bolo, ako medzi nimi zabrániť nielen sexuálnym stykom, ale aj nadväzovaniu priateľstiev. Táto téma priateľstva sa dá študovať napríklad na stratégií jezuitských inštitúcií, jezuiti totiž dobre pochopili, že nemôžu potlačiť priateľstvo. Usilovali sa teda využívať úlohu sexu, lásky a priateľstva, a zároveň ju obmedziť. Nazdávam sa, že po štúdiu dejín sexuality by som sa teraz mal pokúsiť o pochopenie dejín priateľstva alebo priateľstiev. Sú to výnimočne zaujímavé dejiny.

Jednou z mojich hypotéz – a som si istý, že by sa potvrdila, keby som sa podujal na túto úlohu – je, že homosexualita (čím rozumiem sexuálne styky medzi mužmi) sa stala problémom od 18. storočia. Vidíme, ako sa stáva problémom pre políciu, právny systém atď. A myslím si, že sa v tomto období preto stáva problémom, spoločenským problémom, lebo priateľstvo zmizlo. Pokiaľ bolo priateľstvo niečím dôležitým, pokiaľ bolo spoločensky akceptované, potiaľ si nikto nevšimol, že muži mali medzi sebou sexuálne vzťahy. Nedalo sa povedať ani to, že ich nemali – jednoducho to nebolo dôležité. Nemalo to nijaké spoločenské následky, kultúrne by sa to akceptovalo. Nebolo vôbec dôležité, či sa milujú, alebo či sa bozkávajú. Nemalo to nijaký význam. Keď však

zmizlo priateľstvo ako kultúrne akceptovaný vzťah, vynorila sa otázka: „Čo to tí muži spolu robia?“ A v tej chvíli sa ten problém objavil. A keď sa dnes muži milujú alebo majú sexuálne styky, chápe sa to ako problém. Som si istý, že mám pravdu v tom, že zmiznutie priateľstva ako spoločenského vzťahu a vyhlásenie homosexuality za spoločenský, politický a lekársky problém, tvoria jeden a ten istý proces.

O.: Ak je dnes dôležité znovu preskúmať možnosti priateľstva, treba poznamenať, že vo veľkom rozsahu sú všetky spoločenské inštitúcie usposobené na uprednostňovanie heterosexuálnych priateľstiev a štruktúr v neprospech homosexuálnych. Nie je potom opravdivou úlohou zaviesť nové spoločenské vzťahy, nové hodnotové štruktúry, nové rodinné štruktúry atď.? Jednou z vecí, kam gayovia majú sťažený prístup, sú všetky štruktúry a inštitúcie, ktoré uprednostňujú monogamiu a tradičnú rodinu. Aký typ inštitúcií by sme mali začať zavádzať, aby sme sa nielen bránili, ale aj vytvárali nové spoločenské formy, ktoré by skutočne smerovali k alternatíve?

M. F.: Aké inštitúcie? Nemám presnú predstavu. Samozrejme, uplatňovať pre tento cieľ a pre tento typ priateľstva model rodinného života alebo inštitúcie rodiny by bolo úplne protirečivé. No keďže niektoré vzťahy v spoločnosti sú chránenými formami rodinného života, zisťujeme, že niektoré varianty, ktoré nie sú chránené, sú v porovnaní s nimi často bohatšie, zaujímavejšie a tvorivejšie. Otázka, aký typ inštitúcií máme vytvárať, je najdôležitejšou otázkou, no neviem na ňu odpovedať. Som presvedčený, že našou úlohou je pokúsiť sa vypracovať riešenie.

O.: Do akej miery chceme, alebo potrebujeme, aby projekt oslobodenia gayov bol projektom, ktorý odmieta načrtnúť nejaký postup a namiesto toho vyzdvihuje otváranie nových ciest? Inými slovami, odmieta vaša koncepcia sexuálnej politiky potrebu nejakého programu a blása experimentovanie s novými typmi vzťahov?

M. F.: Myslím si, že jednou z veľkých skúseností, ktoré sme získali od poslednej vojny, je zlyhanie všetkých sociálnych a politických

programov. Zistili sme, že veci sa nikdy neodohrávajú tak, ako ich politické programy predpovedali; a že politické programy vždy, alebo takmer vždy viedli k zneužívaniu alebo k politickému ovládnutiu zo strany nejakého bloku, napr. technikov alebo byrokratov. Jedným z tých výsledkov šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov, ktoré pokladám za blahodarné, je, že niektoré inštitucionálne modely sa vyskúšali bez programu. Bez programu, to neznamená naslepo – v slepote myslenia. Napríklad vo Francúzsku sa nedávno zdvihla veľká kritika proti tomu, že rozličné politické hnutia za sexuálnu slobodu, za reformu väzníc, za ekológiu atď. nemajú program. No podľa môjho názoru nemať program, môže byť veľmi užitočné, veľmi originálne a veľmi tvorivé, ak to, pravdaže, neznamená, že nám chýba skutočná reflexia toho, čo sa odohráva, alebo že sa nestaráme o to, čo je možné a čo nie.

Od 19. storočia sa veľké politické inštitúcie a veľké politické strany zmocnili procesov vytvárania politiky; chcem tým povedať, že sa usilovali dať politickej tvorbe formu politického programu, aby sa zmocnili moci. Myslím si, že treba uchovať, čo sa odohralo v šesťdesiatych a na začiatku sedemdesiatych rokov. Jednou z vecí, ktoré treba podľa môjho názoru uchovať, je existencia istej formy politickej inovácie, politickej tvorby a politického experimentovania mimo veľkých politických strán a normálneho alebo bežného programu. Je faktom, že od začiatku šesťdesiatych rokov sa každodenný život ľudí zmenil a môj život je iste toho dôkazom. Za túto zmenu určite nevďačíme politickým stranám, ale početným hnutiam. Tieto spoločenské hnutia skutočne zmenili naše životy, našu mentalitu a naše postoje i postoje a mentalitu ostatných ľudí, tých, čo k týmto hnutiam nepatrili. A to je niečo veľmi dôležité a veľmi pozitívne. Opakujem, k tejto skúške nás neprivedli staré, tradičné a normálne politické strany.

Intelektuál a moc

Otázka: Stojí pred lavicovým činiteľom, intelektuálom čosi také, čo má v spoločenskom pohybe urobiť a čo môže urobiť iba on?

Michel Foucault: Priznávam sa, že neprijímam úlohu, podľa ktorej má intelektuál poskytovať poučenia alebo názory o politických voľbách. Nevyhovuje mi to. Som presvedčený, že ľudia sú dostatočne dospelí, aby sa sami rozhodli, koho budú voliť. Prísť a povedať: „Som intelektuál, hlasujem pre pána Machina, hlasujte teda zaňho aj vy,“ to sa mi zdá dosť čudným postojom, ako nejaká intelektuálna namyslenosť. Keď si však intelektuál z istých dôvodov myslí, že jeho práca, analýzy, reflexie, spôsob konania a myslenia o veciach môžu osvetliť nejakú zvláštnu situáciu, nejakú sociálnu oblasť, nejaký stav, a keď k tomu skutočne môže teoreticky a prakticky prispieť, vtedy sa z toho dajú vyvodiť politické konkvencie napr. pre problém trestného práva, spravodlivosti... Nazdávam sa, že ak intelektuál chce, môže priniesť k vnímaniu a kritike vecí dôležité príspevky, z ktorých potom celkom prirodzene, ak to ľudia chcú, vyplýva istá politická voľba.

O.: Hoci nie je potrebné byť bardom politickej voľby alebo zástavníkom a hoci špecifický príspevok intelektuálov možno ľuďom umožňuje osvietenejší prístup k politickým voľbám, v istých chvíľach a pri istých problémoch ste sa predsa len angažovali, a to aktívne. Čo spája potom túto funkciu intelektuála, ktorú ste práve definovali, s týmto konkrétnejším, priamejším zapojením sa do aktuálneho diania?